

Vatroslav Murvar

NASILJEM SPRIJEČENA ASIMILACIJA VLAHA SA NARODOM I ZEMLJOM HRVATA

(1953)

U doba kada je postalo jasno da turska moć stalno opada, vlaški elemenat sve više prebjegava na kršćansku stranu, nudeći iste one usluge svojim novim kršćanskim gospodarima protiv svojih dosadašnjih gospodara Turaka: neprekidno provaljivanje u neprijateljsko područje, praćenno strahovitim nasiljima i pljačkom, tako da područje postane zrelim za okupaciju koja slijedi, a da osvajač ne izgubi malo ili ništa. Ekonomija turske krvi pretvara se sada u ekonomiju kršćanske krvi i teško se osvjećuje Turcima po njihovom vlastitom sistemu. Austrija sada organizira slične vojne krajine sa istim povlasticama i istim ljskim materijalom prema Turskoj, kakove su svojedobno Turci organizirali prema austrijskim granicama.

Osobito nakon velikoga kršćansko-islamskog rata 1593–1606 dolaze Vlasi najprije sami u masama, a kasnije ih austrijske vlasti dovode i koloniziraju na opustjelim posjedima hrvatskih plemića prema turskoj granici. Tako su naseljeni Vlasi u varaždinskom i karlovačkom generalatu. Pismo Rafe Levakovića tajniku kongregacije za širenje vjere u Rimu od 20 kolovoza 1641 ocrta naseljavanje Vlaha u ivaničkoj kapetaniji sa tisućama vlaških kuća,²³² a visoka kulturna sredina kršćanske Hrvatske omogućuje točnu rekonstrukciju ovih vlaških seoba izvedenih po Austriji, budući da je gotovo svako naseljavanje točno zabilježeno u brojnim suvremenim spomenicima.

Hrvatska zemlja, oslobođena u ovim uspješnim ratovima od turske vlasti najvećim ulogom hrvatske krvi, ne vraća se materi zemlji Hrvatskoj, već se u njima organiziraju posebni vojnički režimi pod izravnim zapovjedništvom austrijskih generala. Austrijski dvor nema uopće namjeru da tu zemlju vrati Hrvatskoj pod vlast bana i hrvatskoga Sabora. Prebjegavanje i naseljavanje Vlaha po Hrvatskoj dolazi austrijskoj politici kao naručeno, te ga ona podupire svim svojim raspoloživim snagama...

²³² Akad. "Starine", XX, 26.

Međutim hrvatski Sabor s banovima na čelu jasno je shvatio, kuda vodi austrijska politika povlastica Vlasima, te su stoga poduzeli korake za što većim približavanjem starosjedioca sa doseljenicima. Obična je austrijska kleveta, koja se još danas povlači po srpskim školskim knjigama, da su hrvatski plemići htjeli učiniti Vlahe svojim kmetovima. Hrvatski je Sabor donio zakonski prijedlog o vlaškim privilegijama na svojoj sjednici u Zagrebu 21 veljače 1629, koji je što više proširen u obliku posebnih proklamacija²³³ na Vlahe: “*Ako se Vlaški sinove k orsagu dobrovoljno pridadu, od orsaga (hrvatske države) slobodu hote ovaku imati: Najprvo na tlaku ne budu hodili i za kmete ne budu držani ...*”²³⁴ Dalje se nižu točke ovoga zakonskog prijedloga, koji predviđa izvanredne slobode i privilegije za doseljene Vlahe. “*Ovaj nacrt vlašskog zakona tako je pravedan i slobodouman, te je upravo čudo – veli povijesnik Vjekoslav Klaić – da ga Vlasi nijesu objeručke prihvatili i time postali gotovo posve ravnopravni plemstvu hrvatskog kraljevstva.*”²³⁵

S jedne strane strašili su Vlahe austrijski generali na licu mjesta pričama o kmetovanju, a s druge strane austrijski dvor je na sve moguće načine izigravao poklisara hrvatskoga Sabora zagrebačkoga velikog prepošta Benedikta Vinkovića, koji je poslan na dvor isključivo u svrhu uređenja vlaškgoga pitanja u hrvatskom kraljevstvu. Vinković na dvoru nije mogao ništa obaviti. “*Vlasi ostadoše i dalje pod vlašću austrijskih generala, pa se je tako i teritorijalno stala stvarati vojnička krajina, dakako na štetu cjelokupnosti hrvatskog kraljevstva, od kojega se komad po komad odkidalo krajeve u kojima bi se Vlasi nastanjivali.*”²³⁶ Hrvati nisu međutim ostali samo kod riječi. Predstavnik hrvatskoga Sabora Kobašić (Kovačić) prvi je uz velike osobne žrtve naselio Vlahe u današnjem Žumberku i dao im sva selišta svoga imanja. Zagrebački biskup Petar Domitrović (1611–1628) dao je Simi Vratanji, prvom vlaškom vladici u emigraciji, ne samo svoje imanje Marča kod Ivanić-kloštra nego i samu crkvu Sviju Svetih, uz koju je vladika Vratanja sagradio prvi manastir. Računa se da je tada oko 60.000 duša dobilo posjede iz ruku Katoličke crkve i hrvatskih plemića sa svim onim privilegijama, koje je hrvatski

²³³ Fotokopija originalnog proglasa iz 1629, u Vjekoslava Klaića, *Hrvatski Sabori do godine 1790*. U: *Zbornik Matice Hrvatske*, Zagreb 1925, str. 307.

²³⁴ Saborski zapisnici II, 263 u državnom Arhivu u Zagrebu.

²³⁵ Klaić V., *Hrvatski Sabori do godine 1790*. U: *Zbornik Matice Hrvatske*, Zagreb, 1925, 290.

²³⁶ Klaić V., 1. c.

Sabor predvidio u svom zakonskom prijedlogu, a koje su hrvatski seljaci dobili tek 1848 sa banom Jelačićem²³⁷.

Hrvatska tolerancija je jedinstvena za ono doba. Uspostavljaju se vrlo srdačni odnosi između predstavnika hrvatske države i vlaških vladika. Nije samo prvi vlaški vladika u Hrvatskoj Sima Vrantanja promicao suradnju i razumijevanje između starosjedioca i doseljenika, već su u tom pravcu nastavili i njegovi nasljednici. Marčanski vladika Gabre Mijakić (1663–1670) zaslužuje štovanje sviju Hrvata zbog svoje ljubavi prema novoj domovini Hrvatskoj, za koju je položio život zajedno sa svojim velikim prijateljem i hrvatskim banom-mučenikom, pogubljenim u Bečkom Novom Mjestu, Petrom Zrinskim.

Mir u Vašvaru (10 kolovoza 1664) pokazao je jasno i Hrvatima i Madžarima da car Leopold I i austrijski dvor ne idu za oslobađanjem hrvatskih i madžarskih zemalja od turske vlasti. Čitava je oslobođena područja bečki dvor prepustio Turcima bez ikakva razloga. Oslobođene dijelove Hrvatske dvor ne će da ujedini s hrvatskom državom i da stavi pod nadležnost bana i Sabora. Na brojne i ogorčene proteste hrvatskih banova i Sabora radi ovakvoga nepoštenog, protu-ustavnog i protu-ugovornog držanja, bečki dvor odgovara davanjem pune slobode djelatnosti svojim generalima. Ovi dapače prelaze i na područje banovoga hrvatskog kraljevstva. Njemačka vojska organizira čitave hajke na hrvatske djevojke i žene nad kojima izvršavaju grozna silovanja. Još danas će vrlo često Austrijanci govoriti o kulturnoj misiji Austrije na Balkanu. Misija Austrije bila je čisto germanizatorska u svim vremenima jednako, te je se ne može ničim razlikovati od pruskoga “Drang nach Osten”.

Nakon tajanstvenog ubojstva bana Nikole Zrinskog, koje je očito organizirao bečki dvor metkom u leđa inscenirajući nesretan slučaj prilikom lova, bečki dvor je prisiljen imenovati njegova brata Petra Zrinskoga hrvatskim banom, ali tri godine odlaže saziv Hrvatskoga Sabora, koji bi imao ustoličiti novoga bana. Kidanje i gaženje ustavnih sloboda i ponašanje divljačke njemačke soldateske po Hrvatskoj predigra su germanizaciji i kolonizaciji austrijskih seljaka u bogatu hrvatsku zemlju. To bi imao biti početak konačne likvidacije hrvatskoga naroda, iscrpljenoga turskim ratovima na obranu kršćanstva, u prvom redu Austrije i Italije.

---

²³⁷ Šimrak J., *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica Saeculis XVII et XVIII*, Vol. I: *De rebus gestis unionis in confiniis Croatiae ab episcopo Simeone Vrantanja usque ad Sabbam Stanislavić (1611–1661)*, Zagreb, 1926.

Cvijet hrvatskoga plemstva pod vodstvom hrvatskih književnika Petra Zrinskoga, hrvatskoga bana te pjesnika Krste Frankopana ustaje na obranu slobode svoje pogažene domovine. Zapad je već toliko izigrao svoga saveznika, da prevarenom savezniku ne preostaje ništa drugo nego spasiti svoju egzistenciju suradnjom s Turcima, kako su to ranije učinila ostala hrvatska braća iz središnjega hrvatskog prostora. Turci su još uvijek živo zainteresirani prijateljstvom Hrvata i nude Hrvatskoj položaj nezavisnoga kraljevstva pod zaštitom sultana. Koliko su napredovali razgovori Zrinskoga sa Turcima teško je reći. Nema mnogo podataka.

Vlaški *“vladika Gabre Mijakić pristaje bez svakog oklijevanja uz ove hrvatske vođe. Tako se vlaška migracija pod njegovim vodstvom u krvavom ustanku postavila na stranu Hrvata i ustala protiv zajedničkoga neprijatelja, koji je do sada Vlahe huškao protiv Hrvata. Vladika Mijakić se tako sprijateljio s banom Petrom Zrinskim, da ga je proglasio svojim dragim sinom, dok je ban Petar vladiku Gabru nazivao svojim ljubljenim ocem. U Beču su počeli bjesniti radi toga saveza. Za kratko vrijeme bio je Mijakić ulovljen i bačen u tamnicu, u kojoj je umro nakon tamnovanja od 16 godina, na 25 listopada 1686. Tako je do smrti ostao vjeran svojoj ideologiji. Kroz 16 godina tamnice nisu od njega mogli izmamiti niti jednu riječ protiv Petra Zrinskoga, jer je on uvijek ostao samo njegov otac”*.²³⁸

Na prevaru i na časnu carsku riječ, da im se ne će ništa dogoditi, dozvaše Petra Zrinskog i Krstu Frankopana, tobože na izgladjenje sviju nesporazuma u Beč. Tu je Beč, već po nebrojeni put, opet zloupotrebio katoličku Crkvu, prevarivši i zagrebačkoga biskupa, koji je onda u najboljoj namjeri nagovorio Zrinskoga da pođe u Beč, jer se radi o ozbiljnom pomirenju i udovoljenju hrvatskim zahtjevima. Kada su plemeniti Hrvati, vjerujući u zadanu carsku riječ i u zajedničku potrebu kršćanstva da se uredi nepravedno stanje, došli da sklope mir, budu bačeni u tamnicu i pogubljeni, a njihove obitelji istrijebljene do posljednjega nedužnog djeteta. Tako je katolička “apostolska” dinastija štitila katolicizam, jer su svi ovi vladike bile živo zanimani unijom s Rimom, a njihova suradnja s Hrvatima samo je podupirala ovaj razvoj. Dokumenti o tome vrlo su brojni. Na taj je način Austrija “pravila” Hrvate, kako to jednoglasno tvrde ugledni srpski učenjaci!

---

²³⁸ Šimrak J., *Trojica ideologa migracija*, “Hrvatska Straža”, Zagreb, 27 travnja 1939.

Nasljednik Gabre Mijakića na vladičanskoj stolici Pavao Zoričić (1671–1685), usprkos strašne tragedije Gabrine još oduševljenije radi na što tješnjoj zajednici doseljenika sa starosjediocima poput Vratanje i Mijakića. Jednako ostaje vjeran ideji Unije s Rimom, te osniva sjemenište na Griču u Zagrebu 1675. Od svoga osnutka ovo je sjemenište bilo žarište hrvatske misli među doseljenicima. U njemu se odgojio i veliki hrvatski povijesnik Tadija Smičiklas, te čitav niz hrvatskih javnih radnika.

Austrijski povijesnici priznaju da je Zrinskom uspjelo okupiti i Morlake (katoličke Vlahe) i Vlahe (pravoslavne Vlahe) u frontu protiv Austrije.²³⁹ I svojim neuspjelim ustankom Zrinski je uspio barem odgoditi planove o centralizaciji i germanizaciji Hrvatske. Ali je zato Austrija sada imala slobodne ruke u huškanju Vlaha protiv njihove nove domovine Hrvatske.

Svi hrvatski napori bili su uzalud. “*Austrija je s Krajinom i s migracijama imala svoje posebne političke račune. Ona je naime držala, da će preko migracija dobiti protektorat nad svim slavenskim narodima i nad drugim kršćanima na Balkanu i da će na taj način istisnuti utjecaj Rusije na Balkanskom poluotoku i u susjednim zemljama. To je bio ton austrijske dvorske politike i osobito gradačkoga ratnoga vijeća od cara Ferdinanda do Leopolda (1527–1705).*”²⁴⁰ I kasnije pa i u našem stoljeću austrijski se dvor rado navraćao na ovu utopističku ideju.

Orijentacijom Vlaha prema Hrvatima Zoričić nastavlja sa linijom suradnje, koju su zacrtali Vratanja i Mijakić i nakon tragedije Mijakić-Zrinski-Frankopan. Austrija je bila prisiljena ogledati se za novim saveznikom u borbi proti hrvatske i mađarske države. Našla ga je u patrijarhu Crnojeviću.

Zanimljiva je osoba Arsenija Crnojevića. “*Posve crkvena taština ovog prvosveštenika činjaše ga mnogo pristupačnijim nego ma koga drugoga laskavštinama bečkoga dvora.*”²⁴¹ Crnogorski povijesnik Milaković utvrđuje za Arsenija, da je bio Crnogorac sa Cetinja iz Bajca, “*ali nije od loze Crnojevića, nego se tako prozvao... da sebi veću važnost pridobije i kod svoga naroda i kod austrijskog dvora*”.²⁴² I Ilarion Ruvarac se nešto čudio veleći: “*Vaistinu je čudno to, da se u isto doba pojavi*

²³⁹ Mayer F M, *Geschichte Oesterreichs*, III Auflage, Wien und Leipzig 1909, I, 200.

²⁴⁰ Šimrak J., *Katolicizam i migracije*, “Hrvatska Straža”, Zagreb 25 travnja 1939.

²⁴¹ Picot G. Pavlović, *Srbi u Ugarskoj*, Novi Sad 1883, 80.

²⁴² Milaković D, *Istorija Crne Gore*, Zadar 1856, 105.

čovjek, koji se izdavao za Despota Despotovića iliti od loze despota Đorđa Brankovića, koji nije bio ni jedno ni drugo, i patrijarh koji se piše Crnojević, a koji nije bio od loze zetskih Crnojevića.”²⁴³

Kompromitiran svojom suradnjom sa Austrijom patrijarh Arsenije, lažno nazvani Crnojević, napušta svoje sjedište u siromašnim crnogorskim brdima te sa 36.000 raških obitelji – kako se oni sami nazivaju u suvremenim spomenicima: Razien, Rasciani, Raczok – 1689 prelazi na sjevero-istočni rub hrvatskih i južni dio mađarskih zemalja. U sukobu Rašana i Mađara, jer dolaze na mađarsku i hrvatsku zemlju dopuštenjem austrijskoga dvora, dvor će ih svim silama pomagati i raspirivati njihove ambicije na štetu Mađara isto onako, kao što je pokušao iskoristiti Vlahe protiv hrvatske države. Austrija je i inače išla pravoslavlju moćno na ruku: “*Poslije oslobođenja Like od Turaka 1689 pravoslavni su otimali katoličke crkve i posjede, uskraćivali su građansku poslušnost, a vojnički zapovjednici nisu dopuštali biskupu (katoličkom) vizitacije.*”²⁴⁴ Očito je da je Austrija nastavila tjeranjem iste politike, kakvu su usvojili Turci, iskorištavajući podređenost pravoslavlja državnim svrhama.

S Arsenijem je prešla stara jezgra historijske srpske nacije, te iako se oni služe raškim imenom po staroj Raškoj, kolijevci srpske države, jasno je da se tu radi o prvom stvarnom doseljenu Srba na hrvatsko područje, u Srijem. Tu su prvi pravi, originalni Srbi u Hrvatskoj. S njima prelazi i ime srpsko, te se u 18 i 19 stoljeću osjeća značajno gibanje pod tim imenom. Novi Sad postaje “srpskom Atinom”. Potomci ove migracije središte su preporoda srpskoga nacionalnog života i kulturnoga stvaranja, ali i središte veliko-srpske propagande u svim hrvatskim zemljama.

Nije proteklo niti par godina od njihova naseljenja, a već je patrijarha Arsenije poduzeo sve mjere da pomoću državne vlasti spravi pod svoju jurisdikciju sve pravoslavce u cijeloj monarhiji, kao što je nekada imao pod svojom vlasti sve zapadne pravoslavce u Turskoj. Radilo se o tome, da se što veći broj plataca crkvenoga poreza podvrgne patrijaršiji, pa je stoga patrijarha bjesomučno navalio i na sve hrvatske Vlahe, pogotovo unijate, te mu je pošlo za rukom da u kratkom roku uništi gotovo sav rad oko ujedinjenja crkava među hrvatskim Vlasima.

---

²⁴³ Ruvarac I., *Odlomci o Brankoviću i Crnojeviću*, Izdanje Srpske Akademije, Beograd 1896.

Ruvarac I., *O pećkim patrijarsima*, 83–85.

²⁴⁴ *Hrvatska Enciklopedija* II, 326.

U zgodan čas pojavio se patrijarha Arsenija u području monarhije. Zrinski je ležao već dugo u zemlji, a njegov ljubljani otac vladika Gabre Mijakić već tri godine. Obojica usmrćeni prevarom “apostolskih” vladara. U Austriji je bjesnio kurs protu-hrvatske i protu-ugarske politike. Stoga je patrijarha mogao očekivati pomoć dvora, a nije trebao strahovati da će njegova drskost na štetu katoličke Crkve biti kažnjena. Arsenije je uništio dvije od tri unijatske episkopije i to metodama, koje do tada nisu bile poznate našem svijetu – najprije prijetnjama ubojstva i paleža, te stvarnim izvršenjem tih prijetnja. Izvršio su po starom nomadskom običaju bili noć i zasjeda iz busije.²⁴⁵ U svim ovim slučajevima vlast ih doista nije pozvala na odgovornost, iako je po sadržaju prijetnja bilo jasno, u čije ime dolaze ovi zločini. “*Kad je Arsenije boravio u manastiru Lepavini u blizini Koprivnice, poručio je 5 lipnja 1693 preko Đure Kusića tadanjem marčanskom vladici Isaiji Popoviću, da će Popović i marčanski kaluđeri jedno jutro osvanuti mrtvi u Marči, ako se ne odreku katoličke Crkve.*”²⁴⁶

Prijetnje su bile ostvarene. “*U manastiru u Marči radilo je od 1611–1734 ravno 12 episkopa, koji su polazili stazama jedinstva. U zagrebačkom arhivu zabilježen je pod datumom od 19 studenog 1735 izvještaj o provali u manastir Marču. Po uputi Sime Filipovića – kako se kaže u tom izvještaju – navalilo je na manastir više konjanika s dva kaluđera iz manastira Lepavine i s dvojicom ‘popova’. Sjedinjene monahe, koje su zatekli u manastiru, vezali su na rukama i nogama i u donje tamnice bacili mučeci ih na zvjerski način.*”²⁴⁷ Drugi dokumenat pronađen po Radoslavu Lopašiću potvrđuje u cijelosti ovo arhivsko vrelo i ilustrira “uselenje” pravoslavaca u grko-katolički samostan putem sile. Tri godine kasnije je ipak manastir vraćen vlasnicima. Međutim bizantska osveta imala je tek doći. Filipović je nagovorio harambašu Tomaševića, koji je u ponoći 1739 na 28 lipnja – valjda vidovdanska mistika, jer baš na sam Vidovdan – “*sašao s gora i pretvorio marčanski samostan u prah i pepeo*”.²⁴⁸

²⁴⁵ Fiedler J., *Beitraege zur Union der Walachen in Slawonien und Syrmien*, Separatabdruck aus den Denkschriften der Akad. Der Wissenschaften, Wien, 5–9.

²⁴⁶ Arch. Eccles, Zagreb. Ep. Ad Mikulich, XVIII, 21 – c. Šimrak J., *Dva svjetionika migracija*, “Hrvatska Straža”, Zagreb 29 travnja 1939.

²⁴⁷ Ecclesiastica, VIII, n. 8–441 – c. Šimrak J., *Dva svjetionika migracija*, “H. Straža”, 29 IV 1939.

²⁴⁸ Arch, eccles. Zagreb. epist. Ad eppos 86, 55 – c. Šimrak J., *Dva svjetionika migracija*, “Hrvatska Straža”, Zagreb 29 travnja 1939.

“Pomoću austrijskih vlasti na granicama Arseniju je pošlo za rukom, da protjera sjedinjenoga biskupa u Pakracu Ljubibratića preko granice. Kažu, da je Ljubibratić odveden u Rusiju, gdje su mu ‘sudili’. O tomu izvješćuje zagrebačkoga biskupa Brajkovića rektor isusovačkog kolegija u Požegi Andrija Horvat pod datumom od 17 lipnja 1704.”²⁴⁹ Zanimljivo je da su iste metode zabilježene i u 19 stoljeću...

Baš ovom doseljenju Srba u južnu Ugarsku i na sjevero-istočni rub Hrvatske pod Arsenijem povodom su oni mirovni ugovori kršćanskoga svijeta s Turskom, koji postavljaju granice između kršćanskoga i islamskoga posjeda upravo u srce hrvatskim zemalja, na Uni i Savi. Te će sudbonosne granice ostati stoljećima, 1699–1878–1918, izrezujući tako sredinu Hrvatske od one Hrvatske na sjeveru, čije slobode Beč sve više gazi, i od one Hrvatske na Jadranu, u kojoj se ugnijezdila Venecija.²⁵⁰

---

²⁴⁹ Šimrak J., *Katolicizam i migracije*. “Hrvatska Straža”, Zagreb 25 travnja 1939.

²⁵⁰ Vatroslav Murvar, *Hrvatska i Hrvati*. Hrvatska prosvjetna knjižnica. Uređuje dr fra Dominik Mandić. ‘Croatia’. Hrv. Izdavački Zavod. I. kolo, druga knjiga, Chicago, 1953, str. 111-166. Ovaj autor objavio je o Vlasima tekst i na engleskom jeziku. Usp. Vatro Murvar, *The Vlachs of the Balkans*. U knjizi: *The Croatian Nation in its Struggle for Freedom and Independence*. Editors Antun F. Bonifačić i Prof. Clement S. Mihanovich. “Croatia”. Cultural publishing center. Chicago, Illinois, 1955, str. 140-168. Ovo izdanje ima ukupno XVI+441 stranica. (O ovoj problematici usp. i: Mile Bogović, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982, str. XV+187.)